

© Замкова Наталія Леонідівна

Новая и новейшая история. — 1998. — № 1. — С. 6-18.

33. Стрелков В. И. К онтологии исторического текста: некоторые аспекты философии истории Ф. Р. Анкерсмита / В. И. Стрелков // Философия и современные проблемы гуманитарного знания. — 2000. — Вып. 2. — С. 123-138.

34. Тош Д. Стремление к истине: Как овладеть мастерством историка / Джон Тош ; [Пер. с англ. М. Л. Коробочкин]. — М. : Весь мир, 2000. — 294 с.

35. Уилсон Э. О. Возобновляя поиски, начатые Просвещением [Электронный ресурс] / Э. О. Уилсон // Интеллектуальный Форум. — 2001. — 5 выпуск. — Режим доступа: if.russ.ru/2001/5/20010626_w.html

36. Філософія: Підручник / [Бичко І. В., Бойченко І. В., Табачковський В. Г. та ін.]. — [2-ге вид., стереотип.]. — К. : Либідь, 2002. — 408 с.

37. Философия истории. Учебное пособие. [Под ред. А. С. Панарина]. — М. : Гардарики, 1999. — 432 с.

38. Хассан И. Культура постмодернизма / И. Хассан // Современная западноевропейская и американская эстетика. Антология. — М. : КДУ, 2002. — С. 113-123.

39. Юдельсон А. В. Реферат: The Postmodern History Reader // Образы историографии. [Под ред. А. П. Логунова]. — М. : РГГУ, 2001. — С. 303-319.

40. Ястребицкая А. Л. О культур-диалогической природе историографического / А. Л. Ястребицкая // Выбор метода: Изучение культуры в России 1990-х годов. — М. : РГГУ, 2001. — С.40-48.

41. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. / Тамара Іванівна Ящук. — К. : Либідь, 2004. — 536 с.

Замкова Наталія Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент, директор інституту, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ Київського національного торговельно-економічного університету

УДК: 81'1:316.47

ТРАНСФОРМАЦІЇ СЦЕНАРІЮ «РУСИФІКАЦІЇ» В РАМКАХ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

В статті проаналізовано трансформації сценарію «русифікації» в рамках Радянського періоду, представлено Утопічну ідею Сталіна створення Світової Держави та сталінську модель «русифікації», проаналізовано стан мовної та культурної політики в пост сталінський період.

Ключові слова: сценарій, мова Влади, русифікація, русифікаторська політика, мономовність, монолінгвізм, білінгвізм.

ТРАНСФОРМАЦИИ СЦЕНАРИЯ «РУСИФИКАЦИИ» В РАМКАХ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА

В статье проанализированы трансформации сценария «русификации» в рамках Советского периода, представлена Утопическая идея Сталина о создании Мирового Государства и сталинская модель «русификации», проанализировано состояние языковой и культурной политики в пост сталинский период.

Ключевые слова: сценарий, язык Власти, русификация, русификаторская политика, монологичность, монологизм, билингвизм.

TRANSFORMATION OF “RUSSIFICATION” SCENARIO WITHIN SOVIET PERIOD

The transformation scenario of "Russification" under Soviet period is analyzed, Stalin utopian idea of creating a world power and the Stalinist model of "Russification" are presented, the state of linguistic and cultural policy in post Stalinist period is analyzed.

Keywords: scenario, Authorities language, Russification, Russification policy, monolanguage, monolingualism, bilingualism.

Партикуляристській стратегії першого етапу радянського проекту з його політикою «коренізації» на етапі сталінського тоталітаризму був протиставлений проект неоімперського «централізму». Однак, було б великою помилкою думати, що радянський сталінізм був простим відродженням Російської Імперії під камуфляжем радянської ідеології. В 30-ті роки вектор мовної політики радикально змінився, проект «українізації» змінився проектом розповсюдження російської мови, тобто їй стало приділятися значно більше уваги, ніж збереженню та розвитку мов інших народів країни. Принцип державності почав домінувати над принципом етнічності. Відомий російський лінгвіст В. Алпатов зазначав, що потреба у взаєморозумінні є більш важливою, ніж завдання етнічної ідентичності [1]. Звідси можна зробити висновок, що російська мова фактично стала виходити на перший план, по суті повертаючись до свого статусу часів Російської Імперії.

Для того, щоб зрозуміти відмінності між сталінською «русифікацією» та монологізмом Російської Імперії, необхідно розглянути специфіку останнього. В обґрунтуванні статусу російської мови як мови «Великої Традиції» (тобто мови влади) мала місце певна байдужість до вузько-етнічного елемента, до культур окремих етносів (у тому числі й етносу не тільки українського, але й російського), яка демонструвала вищість принципу російського «самодержавства» над принципом російського етнічного націоналізму. Крім того, в рамках Російської Імперії суто етнічні націоналісти не могли досягнути незаперечного панування, хоча й намагалися це зробити,

Інакше кажучи, ми відзначаємо, що панування російської мови в Імперії було викликано тим фактом, як і у випадку з Францією, що російська мова виступала *мовою Влади та Держави*, мовою владної бюрократії. Інакше кажучи, в класичній Імперії «імперськість» пануючої мови домінувала над її етнічним походженням. І такі теоретики як В. Алпатов практично не проводять різниці між Імперією Романових та Імперією Радянською, розглядаючи російську мову як мову всесоюзної комунікації, як мову міжетнічного спілкування, більш важливу, ніж національні мови [1, 2]. Повторюємо, частково, це правда, однак така позиція занадто «раціоналізує» сталінський режим, не враховуючи його волюнтаристських, магічних та утопічних аспектів. І саме це робить сталінську «русифікацію» теж специфічною «підробкою» та симулякром.

По-перше, в своїй боротьбі з різновидами романтичного націонал-комунізму був висунутий принцип «радянського патріотизму» настільки абстрактного та державно зорієнтованого, що, дійсно, він може бути порівняним з попереднім імперським принципом. Так, М. Попович зазначав, що з самого початку «радянський патріотизм» поступово став ототожнюватися з «російським патріотизмом». Науковець порівняв два проекти, один з яких був прийнятим Й. Сталіним із задоволенням (мова йде про фільм С. Ейзенштейна «Олександр Невський» (1938 р.)), а другий – відкинутий з певним роздратуванням (це був проект фільму О. Довженка «Гарас Бульба») [5]. Випадок з О. Довженком є показовим тому, що його задум ніс українське національно-патріотичне забарвлення, а воно вже було не на часі. Однак сказане не означає, що українська тематика була взагалі викинута зі сталінського канонічного мистецтва «соціалістичного реалізму». Наприклад, у 1938 році була поставлена п'єса О. Корнійчука «Богдан Хмельницький», а у 1941 році знятий досить професійно фільм І. Савченка з харизматичним Іваном Мордвіновим у головній ролі.

Апологетика фігури Б. Хмельницького стає зрозумілою в контексті основного завдання радянсько-російського патріотизму – потягу українського народу до возз'єднання з братнім російським народом у рамках єдиної держави. Ця міфологема й складала стрижень сталінської моделі «русифікації», згідно апокрифічній легенді, яка починалася зі славнозвісного тосту Й. Сталіна після перемоги над Німеччиною – «За великий російський народ!». На перший погляд, нібито нічого особливого в цьому тості не було, але якщо знати передісторію цього висловлювання, то його сприйняття зміниться.

Шизоїдна Утопія Й. Сталіна була абсолютною альтернативою націонал-романтичним утопіям 20-х років. Мова йде про утопію створення Світової Держави. І саме в рамках цього

проекту (який був започаткований вже після серйозних успіхів радянської армії в 1943 році) відбулася спроба відновити «Велику Росію» (яка також була підробкою та симулякром). Відомо, що саме в цей час Й. Сталін став активно відроджувати православ'я, планував створити з Москви центр світового православ'я. Заради цього була зібрана нарада з московськими ієрархами церкви і саме в контексті всіх цих символічних подій знову виникла теза «Москва – Третій Рим». Ця теза виступала основою міфологеми про виняткову історичну місію російського народу, яку ми не знайдемо в Російській Імперії, де велич російської держави була більш пріоритетною, ніж сакралізації етнічних характеристик російського народу та надання їм релігійного значення. Ця ідея була властива слов'янофілам та «почвенникам» в контексті їх несприйняття «Заходу». Згадаймо відому фразу М. Достоевського «Російський народ – це народ-богоносець». Хоча ця ідея не була властива ідеологам держави і самим російським політикам. Однак це лише підготовка до основної ідеологеми, яка була сформульована у 1950 році Й. Сталіним під час чергової дискусії з питань мовознавства.

Ця дискусія була цікава тим, що на ній була радикально переглянута усталена теорія нації, яку розвивав В. Ленін та яку на певному етапі поділяв і сам Й. Сталін. Мова йде про вирішення проблеми генезису націй, які, за усталеною теорією, виникли в результаті розвитку буржуазних та ринкових відносин. З цієї точки зору українська, білоруська та руська нації існували як три автономні національні одиниці (хоча й дуже близькі за мовними ознаками). Між іншим, навіть у царській Росії, крім російської нації (народу), відкрито визнавалося існування інших народностей, яким номінально надавався статус націй, хоча при цьому заперечувалися їх права на *публічне* користування національними мовами (і особливо це стосувалося українців та української мови). Таке ставлення було абсолютно природним для імперського домінування Центру і для імперської комунікації (що також спостерігається і на прикладі жорсткої мовної політики Франції).

Що радикально змінилося в новому контексті та в тому, що ми називаємо сталінською «русифікацією»? По-перше, була відкинута ідея «буржуазного» походження націй та висунута альтернативна ідея – причому вістря цієї концепції було націлене на саме співвідношення української, російської та білоруської нації – походження «братніх» націй з «єдиної давньоруської народності». З точки зору цієї міфологеми зазначена народність була розгалужена на три національні течії – руську, українську та білоруську. В міфологізованому контексті ця «трійця» може розглядатися як різновид церковно-теологічного мислення, з середовища якого вийшов сам Сталін. Інакше кажучи, Бог був єдиним, але в трьох особах, причому було вирішено, що зазначена «єдина давньоруська народність» тлумачилася тільки як *російська* і аж ніяк не українська.

Таким чином, на відміну від класичної імперської моделі у феномені «русифікації» був наявний етнічний російський великодержавний націоналізм, який докорінно відрізнявся від тих типів «націоналізмів», що притаманні «національним державам», та в яких «національна більшість» домінує над «національними меншостями», причому остання відчуває на собі весь тягар расистської сегрегації та мовної дискримінації. Нічого подібного не було за умов сталінської «русифікації», і саме цим вона суттєво відрізнялася як від дискримінаційних практик національних держав, так і від аналогічних практик Імперій. Сталінська «русифікація» відрізнялася, передусім, тим, що само поняття «нації» у великодержавній моделі даного типу було «плаваючим», вкрай міфологізованим та певною мірою «фантазмагоричним».

Чому ми робимо такий висновок? Передусім тому, що «давньоруська народність», тотожна сучасній російській народності, перетворилася з суто етнічної (або природної) сутності на сутність метафізичну, краще сказати, містичну або теологічну. Якщо згадати християнську трійцю (Бог-отець, Бог-Син та Бог-Дух святий), то руська народність виступає, з одного боку, як одна з *частин* цієї Трійці, а з іншого – як їх *об'єднуюча* сутність, тобто той принцип, який в християнській теології дозволяв висловити тезу: «Бог єдиний!». Оця Єдність (певною мірою платонівська) й давала особливий статус російській мові в новій

міфології, яка повністю зберегла свої риси до нашого часу і функціонує в тому числі й на теренах України як ідеологія «Русского Мира». Саме тому вона має для нас настільки важливе значення для аналізу мовних політик не тільки за часів Й. Сталіна, а й в послідувачі періоди історії радянського режиму аж до «перебудови» та до його кінця.

Нова модель «русифікації» дала нові підстави для наступу на українську культуру та включила «зелене світло» на винищення всіх залишків української національної ідентичності та всіх різновидів українського націонал-комунізму. Після знищення основних представників «українського Відродження», в період формування доктрини «російського патріотизму» почалася друга хвиля репресій проти носіїв української національної свідомості. Однак «метафізична» причина цих репресій докорінно відрізнялася від боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» (а захист російської мови – під приводом того, що то була «мова Леніна»). Якщо висловлюватися стисло, то ця боротьба відбувалася з спиранням на тезу, що «української» мови взагалі не існує (як не існує і українців), оскільки за умов існування «єдиної руської нації» українська мова є не що інше, як говірка, як провінціалізований різновид «великого та могутнього».

Ось як писав про згадану антиукраїнську хвилю М. Попович: «Старий добрий патріотизм було дозволено тільки в російському варіанті. Щоб роз'яснити це українцям, у 1944 р. було підготовлено жорстку «виставу». На Політбюро було «обговорено» питання про «помилки» О. Довженка. На засідання, в ході якого з різкими звинуваченнями виступав Й. Сталін і яке закінчилося бадьорим резюме Л. Берії: «Будем вправлять мозги!», для науки були запрошені П. Тичина, М. Рильський, М. Бажан та О. Корнійчук. Після цього О. Довженко, який був найближчим до націонал-комуністичної ідеології, фактично став ізольованим від української культури. Було сформульовано стандарти політичних звинувачень, які відтепер пред'являлися діячам української культури при найменшій нагоді» [6, с.639].

Після цього спалаху антиукраїнської сталінської стратегії репресії продовжилися, причому одним з їх ініціаторів був Л. Каганович (який в свій час з не меншим ентузіазмом відстоював лінію «українізації»). Так, він відомий своїми нападками на Інститут історії Академії наук УРСР, звинувативши його директора М. Петровського в націоналістичних «перекручуваннях». Л. Каганович намагався спровокувати велику репресивну «гру» проти українських діячів мистецтва, звинувативши їх в «українському буржуазному націоналізмі».

Для цього було використано заяву літературних критиків Є. Адельгейма та І. Стебуна на ім'я самого Л. Кагановича, в якому вони звинуватили А. Малишка та І. Неходу (тодішніх керівників української спілки письменників) в націоналізмі та антисемітизмі. Як точно вказував сам М. Попович, в цій кампанії, яка продовжилася на пленумі Спілки українських письменників, було висловлено багато «розстрільних звинувачень» (наприклад, в ті роки це були звинувачення в абстрактному гуманізмі, «біологізмі», тобто любові до природи). Однак завдяки державній політиці антисемітизму, яку незабаром розгорнув сам Й. Сталін (поштовхом до якої було вбивство великого єврейського актора Міхоелса), ця антиукраїнська кампанія захлинулася і вже скоро об'єктами репресій стали і самі Є. Адельгейм, І. Стебун та Л. Санов (які були євреями за етнічним походженням). Чи означало сказане, що українська література чи українська мова була взагалі заборонена?

Незважаючи на специфіку сталінської «русифікації», українська література й українська мова існували, і цим також цей неоімперський режим радикально відрізнявся від «мовної політики» Російської Імперії, де, як ми зазначали, українська література та мова були публічно заборонені. Однак, вони існували тільки в рамках ідеологічно дозволеного «методу соціалістичного реалізму» (аналогу сталінської державної Утопії в літературі та мистецтві), згідно якого література перетворюється на банальну ілюстрацію пануючих пропагандистських завдань. Оскільки ці завдання постійно змінювалися як в шизофренічному маренні, то й грані між «соціалістичним реалізмом» та націонал-комуністичною українською літературою були вельми мінливими. Навіть у пізнішій

радянській історії це давало можливість як для критики, так і для спалахів української національної ідеї хоча б у формі «націонал-комунізму».

Які з цих спалахів ми можемо назвати в контексті нашого дослідження? Якщо не приймати до уваги творчість українських емігрантів та діячів, близьких до ідеології ОУН-УПА, то потужний спалах такого роду націоналізму спостерігається і в період війни. Показово, що наявність зовнішнього ворога та деяке послаблення ідеологічних лещат Й. Сталін закривав очі на деякі прояви суто українського, а не радянсько-російського, патріотизму. Саме в цей час з'являється відомий вірш В. Сосюри «Любіть Україну», а А. Малишко пише цілий цикл «Україна моя!». Дуже схожими за емоційним ставленням виявляються й вірші Л. Первомайського та М. Рильського. О. Довженко, тимчасово відсторонений від кінопроцесу, робить цікаві експерименти в сфері художньої прози, створюючи, зокрема, кіноповість «Україна у вогні» та п'єсу «Нащадки запорожців». Як ми вже наводили думку М. Поповича, зміна тимчасової проукраїнської «відлиги» завершилася після Сталінградської битви, після якої потреба в українському патріотизмі як одного з чинників всесоюзної «тотальної мобілізації» відпала.

Розглядаючи зміну мовної та культурної політики в Україні в постсталінський період, треба відмітити, що зазначені «спалахи» української ідеї та української національної свідомості періодично виникали практично до кінця існування радянської влади. Це відбувалося тому, що навіть в імітаційній неоімперській структурі, якою залишався Радянський Союз, залишалися певні лакуни для підйому національної свідомості: наявність національних республік, існування мов народів цих республік як офіційних, наявність літератури на цих мовах, яка була необхідна з пропагандистською метою доказу «розквіту» національних культур за соціалізму, але й несла потужний націоналістичний потенціал.

Необхідно зазначити, що, спираючись на ключові документи та доктрини постсталінської радянської історії, а саме «Програму КПРС», Положення про «розквіт та зближення націй» Хрущова-Суслова, то в повному обсязі процес «русифікації» та фактичне повернення до традиційного російського імперського монолінгвізму досягти не вдалося. Існують досить різні точки зору щодо цього процесу. Так, наприклад, відомий дисидент А. Авторханов у не менш відомій роботі «Імперія Кремля. Радянський тип колоніалізму» відстоював саме цю радикальну інтерпретацію імперського дрейфу Радянського Союзу у вирішенні національного та мовного питань. Він вважав, що навіть у порівнянні зі сталінською формулою «розквіт національних за формою та соціалістичних за змістом культур» епоха Хрущова-Суслова була кроком до повної «денационалізації» неруських націй шляхом їх асиміляції з руськими. Про їх проект він дуже стисло писав: «Стрижень програми: перетворити російську мову всіх неруських народів – як попередня умова створення єдиної комуністичної нації» [1, с.129]. Крім цієї тези автор наводить приклад з журналу «Радянська держава та право», де після виходу Програми КПРС (1961 р.) обговорювалися перспективи повної асиміляції народів СРСР, оскільки «федерація вже виконала свою місію». Безсумнівно, думки А. Авторханова є вельми слушними і можна сказати, що він вловив певну тенденцію: перетворення сталінської Утопії та соціально-політичного сюрреалізму на імперську державу централізованого типу з чітким розділом на «Центр» та «Периферію».

Однак, повторюємо, за часів існування СРСР досягти цього не вдалося. В період хрущовського правління провал такого сценарію був обумовлений ідеологічними установками самого М. Хрущова – поверненням до ленінських принципів, які, як відомо, вороже ставилися до ущільнення прав націй. Про це М. Попович писав наступне: «Але не пішов він і на посилення російського націоналізму як ідеологічного спираючого імперського режиму, тому що це суперечило фундаменталістським орієнтаціям Хрущовської політики, оберненої до ленінських витоків» [6, с.669]. Крім того, особливість світогляду М. Хрущова полягала в тому, що він поділяв утопічні установки комуністичного романтизму. Як відомо, він анонсував скору побудову комунізму в СРСР і сам в це щиро вірив.

Ближче до ідеї створення подоби колишньої Імперії, тобто програми ліквідації федерації та перетворення колишніх республік на прості адміністративно-економічні

регіони, підійшли за часів правління Л. Брежнєва. З чим це було пов'язано? По-перше, з *десакралізацією* радянської Утопії, фактичної відмови від проекту «будівництва комунізму» та заміною його моделлю «розвинутого соціалізму». Відсутність утопічного виміру дозволяла розглядати радянський устрій як суто владну систему, де ідеологія слугувала простим камуфляжем владних відносин, того, що за часів передумови назвали «командно-адміністративна система».

Так, А. Авторханов про ці тенденції писав наступне: «Крок Брежнєва в бік подальшої русифікації: а) проголошення російської мови не тільки міждержавною, але й державною мовою союзних республік; б) проголошення нової історичної концепції неруських народів, які приєдналися до Росії добровільно [1, с.38]. Всі національно-визвольні рухи проти цього приєднання були визнані реакційними, а саме таке приєднання – історично прогресивним актом для цих народів». Додамо, що цей міф відстоював і письменник-дисидент О. Солженіцин, а набагато раніше до нього – відомий російський історик В. Ключевський. Біль того, саме за часів Брежнєва, зокрема в період створення Конституції 1977 року була висунута вельми показова концепція «нової історичної спільноти людей» – «радянський народ», тобто безнаціональна, уніфікована спільнота, чия ідентичність визначалася лише шляхом належності до Радянської Імперії.

Однак ця тенденція, як ми вже казали, в ситуації наявності національних республік не була реалізована. Протягом всього брежнєвського періоду країну бентежили постійні спалахи націоналізму та національної свідомості від національно-комуністичної до національно-демократичної. Показовим явищем відродження націонал-комунізму була книга українського партійного функціонера П. Шелеста «Україна наша радянська» [б. с.676]. (1970 рік), написана з позицій українського радянського патріотизму, відомого з часів «українізації». Реакція Москви була дуже жорсткою, П. Шелест відправлений на пенсію, а новий перший секретар ЦК Компартії України В. Щербицький «організував розгром книги П. Шелеста на сторінках партійної української преси, а новий голова КДБ України В. Федорчук розпочав акцію по розгрому українського націонал-демократичного дисидентського руху» [б. с.676].

Аналізуючи ситуацію, що склалася, М. Попович у своєму висновку приєднується до висновку А. Авторханова про те, що після приходу до влади В. Щербицького в Україні почалася відверто русифікаторська політика.

Однак чергова хвиля репресій не змогла зупинити ані тенденцію до формування української національної свідомості, ані дисидентського руху. Оскільки наше дослідження безпосередньо не зв'язане з детальним аналізом цих течій, нагадаємо лише деякі знакові події, які нібито відроджували «українізацію» 20-х років. По-перше, це брошура І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», яка захищала права українців на власну культуру та мову згідно з класичними ленінськими принципами. По-друге, це розквіт української поезії та літератури, який теж дозволяє згадати «Відродження» 20-х років. Крім спалаху нового творчого горіння у такого класика української літератури як М. Рильський, виникло ціле сузір'я нової генерації поетів – І. Драч, М. Вінграновський, В. Коротич, Л. Костенко, П. Симоненко, В. Стус. У ті ж 60-ті роки в сфері кінематографа сформувався унікальний напрям, що отримав назву «українське поетичне кіно», представлене іменами С. Параджанова, Ю. Іллєнка, Л. Осики.

Всі ці явища нової хвилі «українізації» та «українського» Відродження супроводжувалися й новою хвилею політичних репресій проти основних фігурантів цього процесу. У 1972 році було заарештовано багато захисників «української національної ідеї», а катування та загибель В. Стуса нагадала сталінські репресії кінця 20-х – початку 30-х років проти діячів української культури. Зазначене дає підстави вважати, що брежнєвський проект створення імперської уніфікованої маси у вигляді «радянського народу» провалився. Як провалилася ідея наблизити радянську систему до Російської Імперії в національному питанні. З нашої точки зору, це відбулося саме тому, що на всіх етапах радянської історії в

інтерпретації феномену нації не вдавалося позбутися *етнічного елементу* національної ідентифікації і створити з російської мови наднаціональну мову *імперської комунікації*.

Як ми вже говорили, ще за часів Й. Сталіна російська мова була, передусім, мовою «російського народу», тобто певного етносу (згадаймо його тост «За великий російський народ!»). Етнічною основою просякнута ідея «єдиної давньоруської народності», центром якої був російський етнос, а відгалуженнями були українці та білоруси. Ця сталінська ідея вже за часів перебудови (1987 р.) була відтворена в скандально відомій статті лінгвіста, академіка О. Трубачова в газеті «Правда», в якій він відмовляв українцям та білорусам в праві формування древнеслов'янської держави «Київська Русь». Суто етнічною є ідея східного слов'янства, яка є пом'якшеним варіантом ексклюзивного права «руського етносу» на весь слов'янський спадок.

Все сказане говорить про те, що, незважаючи на тенденцію розбудови неоімперської держави, повністю відтворити як її структуру, так і мовні політики, не вдалося. І в цьому наш аналіз суперечить концепції Т. Крючкової, згідно якої радянська мовна політика з самого початку мала централізаторський характер та будувалася на імперському принципі «Центр/Периферія». Чому ми так вважаємо? Передусім, тому, що, по-перше, імперський принцип *мономовності* будується на «над-етнічному» фундаменті, а в СРСР повністю позбавитися такого фундаменту не спромоглася пануюча російська мова, незважаючи на всі хвили репресивної «русифікації». По-друге, в національних республіках продовжували культивуватися національні мови і Центр був неспроможний «вибити» це навіть серед місцевих партійних керівників. Описана ситуація підводить до висновку, що в багатонаціональній країні «Центр» постійно намагався відтворити імперську модель та встановити публічну одномовність. Однак, навіть за часів жорсткої русифікації та репресій в її провадженні у реальності в СРСР виходила реалізація такого типу, який передбачав наявність та боротьбу кількох «Великих Традицій». І численні спалахи «українізацій» говорять про те, що подолати цей тип у мовній політиці державні функціонери так і не спромоглися. Інакше кажучи, замість імперського *монолінгвізму* в реальності мали місце *білінгвістичні* та *полілінгвістичні моделі*. І саме тому зовсім природним є те, що після розпаду СРСР на його місці з'явилися держави, побудовані на принципах етнічного націоналізму з усіма проблемами, які з нього випливають.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторханов А. Империя Кремля. Советский тип колониализма. Вильнюс, ИМОН, 1990. — 240 с.
2. Алпатов В. М. Языковая политика в современном мире / В. М. Алпатов // Научный диалог, Вып. № 5 (17), 2013. — С. 8-28.
3. Алпатов В. М. История лингвистических учений / В. М. Алпатов/ — М.: 1998. — 455 с.
4. Крючкова Т., Туманян Е., Баскаков А., Мусаев К. Современная идеологическая борьба и проблема языка. — М.: Наука, 1984. — 240с
5. Попович М. Національна культура і культура нації / М. В. Попович . — К.: Знання, 1991. — 64с.
6. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. — К.: «АртЕк», 1999. — 728 с.